

REJTŐ JENŐ LAUDÁCIÓ

Rejtő Jenő egyedülálló életművéhez a háború után először a Vidám Könyvek sorozatban megjelent néhány könyvecske révén juthatott az olvasó. A Sirály sorozatban már jóval a Rákosi-féle cenzúra és indexre tétel idején túl jelentek meg hírnévteremtő regényei a Magvető Kiadó gondozásában. A példányszám elképesztő: egy-egy regénye 650.000 példányban jelent meg, ami csak egyetlen újságnak, az akkori Népszabadságnak példányszámát közelítette meg. Emlékeztetőül: a huszadik század meghatározó irodalmi folyóirata eleinte pár száz, népszerűsége csúcsán pedig egy-két ezer példányban jelent meg.

Akár Müller úr, a Nova Kiadó tulajdonosa a háború előtt, az állam is jó lóra tett ezzel a kiadással. Jellemző, hogy Hegedűs Géza képtelen indoklása szerint e művek ponyvaregények, „egyszersmind” a ponyvaregények paródiái voltak. Mivel semmi sem lehet önmaga paródiája, ezt ugyanúgy el kell felejtenünk, mint azt, hogy életének 38. évében, 1943. január 1-jén megfagyott. Láttam a Magy. Kir. Honvédség jelentését: nem fagyott meg, tífuszban halt meg, nem január elsején, hanem január *elején*. Ennyi tisztesség megilleti Rejtőt, ahogy ez a helyreigazítás kijár az irodalomtörténetnek is.

Miközben huszonévesen bejárta Nyugat-Európát, és nagyszerű tudósításokat küldött példának okáért Németországból, ahol szovjet kémnővel is élt, akit elvtársai lőttek le, közben tudósította a magyar fővárost, volt újságíró, szerencsejátékos, úriember, csodaszerekkel kereskedett Svájcban, amiért két hétig börtönben ült, végül rakodómunkásként dolgozott Marseille-ben. Láta és utálta az egyenként gyáva, csoportosan garázda, részeges légionistákat, és a híresztelésekkel ellentétben se Afrikában nem járt, se a légióba nem lépett be soha, pedig többen szerették volna ezzel is érdekesebbé tenni a róla szóló mendemondákat, mint azzal, hogy kéziratából levágott sorokkal fizetett volna a kávéházban.

Potyautasként került egy hajófenékben, a szállítmányt képező amerikai mogyorón élve, Franciaországból Olaszországba, ahonnan 1932-ben mint idegen állampolgárt utasították ki.

A közismert Rejtő-életmű, amit pesti nyelvezetünkkel péhovard-regényeknek nevezünk, mindössze kilenc esztendő termése. Amikor pedig már közönséges ponyvaírásra szorította a kiadó, felvette a Gibson Lavery nevet, hogy ne gyalázza meg ilyen írásokkal P. Howardot.

Példátlan, hogy minden regényének legalább két, egymástól eltérő értékű olvasata van. Az első olvasat természetesen légiós- vagy kalandregény.

Műveinek másik olvasata, a mélystruktúra, az intellektuális szint. Rejtő két regényt írt egyben.

E regények mélystruktúrái hatalmas műveltségről, naprakész tudományos ismeretek birtoklásáról vallanak.

Rejtő korának aktuális tömeglélektani tudásának birtokában (pl. Le Bon, Kurt Lewin stb.), és a legújabb társadalomtudományi ismeretek (pl. Max Weber, Benjamin Walter stb.) tudásával alkalmazta a neokantiánus etikai szocializmust, miközben Hegel logikájával csavarta visszájára az egészet.

Valójában egyetlen paródiát írt: a *Pizkos Fred-tetralógia* társadalomparódia.

Rejtő Jenő szellemisége is egyidős a világirodalom vele egykorú nagyjaiéval: Sartre *A fal* című kötete és *Undor* című első regénye ugyancsak 1938-ban jelent meg. Camus 1938-ban írta a *Közöny* című regénye alapjául szolgált, félbehagyott művét, Rejtő *Csontbrigádjának* szinte csak mélystruktúrája van: súlyos mondanivalójú, egzisztencialista mű, és szintén 1938-ban jelent meg.

A fentiekből következik a kérdésem: miért nem kapta meg Rejtő sokkal korábban ezt a méltó elismerést?

Dr. Szitányi György